Turkish Studies
International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/30, p. 735-748
DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12509
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi
Referees/Hakemler: Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK – Yrd. Doç. Dr. Süleyman ERATALAY

This article was checked by iThenticate.

YAPISALCILIK: KURAM VE YÖNTEMBİLİMSEL SORUNLAR

Gamze SOMUNCUOĞLU ÖZOT[*]

ÖZET

Yirminci yüzyılın başında doğa bilimleri, hem geleneksel anlayışların beraberinde getirdiği bunalımlardan hem de bilimsel bilgiye yeni yaklaşımlar sunamadığından çıkmaza girdi. 19.y.y'da itibar görmüş olan evrimci düşünce yerini yapısalcılığa bıraktı. Yapısalcılığın kesin bir tanımını yapmak gerçekten de çok zor. Yapısalcılık kimi zaman akımın savunuculuğunu yapan bazı yazarların değişken ve birbirini tutmayan görüşleri, kimi zaman da okurun konuyu derinlemesine bilmemesinden kaynaklanan yanlış anlamalar nedeniyle genel-geçer bir tanıma sahip olamamıştır. Yine de en genel anlamda Scholes'un dediği gibi gerçeği nesnelerde değil de nesneler arası ilişkilerde arama yöntemidir, denilebilir Bugün budunbilim, psikanaliz, felsefe, matematik, fizik, kimya, ruhbilim, edebiyat, sinema ve hatta teoloji gibi geniş bir yelpazede uygulanabilirlik kazanmış olan yapısalcılığın tanımı ve yöntemi konusunda fikirbirliğine varamayan uygulamacılar hiç olmazsa akımın kaynakları konusunda birleşirler. Bu kaynaklar Saussure, Rus Biçimciliği ve Prag Okulu'dur. 1960'lı yıllara gelindiğinde Fransa'da, yapısalcılığın edebiyat alanında hızlı bir gelişim kaydettiği gözlenir. Yapısalcılar anlatıların oluşumlarıyla, tarihçeleriyle, yorumlarıyla ilgilenmezler. Onlar için önemli olan yapıtın yapısal düzeni, etkin öğelerin hangi anlatımsal dizim kurallarına uyduğu, nasıl bir bileşim çizelgesi gösterdiğidir. Ortaya çıktığı dönemde geniş yankılar uyandıran akım, aynı zamanda yoğun eleştirilere de maruz kalmıştır. Kimi eleştirmenler akımı, yapısalcılığın ortaya çıktığı dönemdeki siyasî ve ideolojik ortamları temel alarak, tam olarak görünmeyen arka planı açısından değerlendirmiştir. Kimileri de tarihe bakış açısı, dilbilimsel yöntemleri kullanış tarzı, eserlere yaklaşımı, insana verdiği değer konularında eleştirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: yapısalcılık, kuram, Saussure, eleştiri

[*] Dr. Aksaray Üniversitesi, El-mek: gamzeozot@yahoo.com

STRUCTURALIZM: THEORY AND METHODOLOGICAL PROBLEMS

ABSTRACT

Natural sciences, at the beginning of the twentieth century, got stuck in, because it couldn't offer a new approach for the demands of the scientific knowledge, and couldn't find a way for releasing from the depression that conventional conceptualizations have brought with. Evolutionary thought that respected in 19th century gave place to structuralism. It is really hard to give a description for structuralism. Structuralism couldn't be defined universally because of capricious and inconsistent ideas of proponent writers, and because of misunderstandings of ignorant readers who didn't know the subject thoroughly. But, in general, as Scholes said, it can be said that, it is a method which seeks for reality not in the objects themselves but in the relations among objects. Today, the practitioners who couldn't have a consensus about the definition and methods of structuralism in application of structuralism in wide range of ethnology, psychoanalysis, philosophy, mathematics, physics, chemistry, psychology, literature, cinema, and even theology, compromise in the foundations of the movement. These foundations are, Saussure, Prague School, and Russian formalism. Toward 1960s it is observed that structuralism has developed rapidly in literature in France. Structuralisms do not care about the emergence, history, interpretations of the narratives. The important thing for structuralism is, structural design of work of art, and which active components are in harmony with narrative systematic rules, and how it is compositionally charted. Structuralism influenced the era strongly which it emerged in, but also has been subjected to massive criticism. While some critics, taking the environment that the approach has been emerged into account, criticizing it because of lack of transparency in background that it evolved, some others criticized for the aspect of structuralism to history, the style of usage of linguistics methods, approach to pieces, and appreciation of humanity.

STRUCTURED ABSTRACT

Login

Natural sciences, at the beginning of the twentieth century, got stuck in, because it couldn't offer a new approach for the demands of the scientific knowledge, and couldn't find a way for releasing from the depression that conventional conceptualizations have brought with. In this environment, efforts to reconstruct the science have begun. In order to pass from the experimental descriptive level to the theoretical level, mathematicalization and formalization methods were applied and the structure of abstract relations was questioned. At the end of all this, the evolutionist who had a reputation in the 19th century left the place of evolutionist thought largely to structuralism.

Structural Linguistics, Russian Formalism and the Prague School

Swiss Ferdinand de Saussure (1857-1913) taught linguistics at the University of Geneva between1907-1911. After Saussure died, his students gathered his lecture notes and published a book called General Linguistics Courses (1916). This book, which suggests that there is also a string dimension besides being a historical dimension of language, is the basis of structuralism. According to Saussure's understanding, the items that form the language do not mean anything by themselves. They can only be understood as the result of communication with each other . Each item of language does not show the same qualities in every connection. That is why the item has no fixed existence. In fact, an item is a different thing in every connection. Another source of structuralism is the Russian Formalist. Russian formalists have concentrated their work between the years 1915-1930. Although they are distant from Saussure in terms of time and consantreted case, they also approach him in terms of the system of thought. Formalists have created a new ekol that the Russian Formers, as in Saussure, have made specific works that focus on the connection of words to each other.

Russian formalists have not considered the writer, the reader, the social and historical conditions when examining the texts. They have laid the groundwork for structuralism by emphasizing the formal aspect of literary work. Settled down 1926, the Prague linguistic community is influenced by Saussure. The Prague linguistic community made up of famous names such as Mathesius, Havrenek, Trnka, Vachek; Tesniere, J.Vendryes, Benveniste and Martinet. After Russian formality ended in Russia, the formalists went to Czechoslovakia and continued to expand their ideas in the Prague school. Troubetzkoy, who is among the founders of phonology; Jacobson and Karcevkij, who form the bridge between formalism and the Prague School, were among them. The school of Prague continued its existence until the outbreak of the World War II.

With the outbreak of war, Jacobson settled in America and there he met Claude Levi-Strauss, a French antropologist. The relations of these two great names of structuralism have played a very important role in the development of modern structuralism.

Structuralism in Literature

When it comes to the 1960s, it is observed that structuralism has developed rapidly in the field of literature in France. Poetry is formed by methods applied in linguistic method. Poetic research comes from a subset of the closed discourse of the form of expression. If it seems to work on a seemingly narrow whole, it is actually a wide and complex enterprise. Poetry implements methods that reveal the specific link between the objects and the specified planes.

Structuralism was not only effective in the field of poetry, it also gave a new image to narrative works. Algirdas Julien Greimas, Tzvetan Todorov, Gérard Genette, Claude Bremond, and Roland Barthes created "narrative science." Researchers dealing with structural literary criticism have focused on narrative discourse, which is a general feature of genres such as epic, novel, story and so on. Structuralists are not interested in

the formation of narratives, their histories, their interpretations. What is important for them is the structural scheme of the work, the conformity of the active elements to the narrative rules of composition, the composition chart they create. The topics that are examined when analyzing; events, people, stories and acts. Claude Levi-Strauss's work on myths is a pioneering work in narrative analysis. The Russian Formant Vladimir Propp has examined the Russian public tales and suggested that the people in the tables were excluded from the seven unchanging roles. These are aggressive, donor, helper, princess (sought-after person), sender, hero, fake hero. Propp's narrative approach, which finds that the Russian people's tale is the only form of things, is a sequential, Levi-Strauss's series. Tzvetan Todorov tried to solve the stories of Boccaacio's Decameron in a grammatical way. Gerard Genette leads by way of the fabula-syuzhet of the Russian Formalists. Genette talks about three planes for analyzing a narrative text. These are "discourse" which is a sequence of events or events in the text, a historie and a "naration" that are arranged in order that the series should actually have come to fruition Barthes says that the method of analysis is "criticism", and that criticism is a constructive activity like literature itself. The literary work, a functional entity, determines how it is to be determined.

Criticism of Structuralism

Structuralism, which evoked wide repercussions during the emergence, was also exposed to intense criticism. Some critics have assessed the current in terms of a completely unseen background, based on the political and ideological milieu in which the structuralism emerged. Some critics have argued that structuralism carries the characteristics of the late-bourgeois ideology. According to this view, the bourgeoisie opposes historicalism in order to get rid of the confusion that it has entered and rests on the principle of invariance The constructivist method does not limit the mechanics and divides the works unnecessarily. Structuralists who have abandoned the "mysterious" nature of literature have also fallen into the illusion of thinking that even the most special experiences of humans are influenced by structure. Structuralism has tried to get modern society into a mold, aiming to make all people from the same perspective. The structuralists who think that there is no freedom of subjectivity, ignore the facts that the work deals with, the conditions that produce it, and the readers. It brings anonymous subjectivism instead of concrete subjects. Derrida's critique of structuralism has led to the creation of a new method of criticism: Deconstruction

Result

Theories are methodological thinking channels and they allow us to think within a given system. Thus confusing evaluations leave their place to the systematic view; but how can it be correct to try to make sense of it by separating it from its historical platform, periodic conditions, and its essence while systematically treating a cone like it is in structuralism? Examining a text in a way that lacks historical and biographical ground can not go far beyond its true meaning. Structuralism should be seen as a complementary way of thinking and

should be viewed in this way, not as a theory alone. Otherwise, how can a "Sis" poem to be analyzed only with structuralism theory be understood, how much can a "Huzur" novel be analyzed? On the other hand, when a literary text based on the pleasure of aesthetic concerns and the desire to sublimate the spirit is evaluated in a structuralist way, the artistic aura of the work is pushed to the edge. To understand the text, constructivists who look at the links they have established with each other at that moment, prevail over all the words in the phrase, and empty out the "language" they say they care about.

Keywords: structuralizm, theory, Saussure, criticism

Giriş

Yirminci yüzyılın başında doğa bilimleri, hem geleneksel anlayışların beraberinde getirdiği bunalımlardan hem de bilimsel bilgiye yeni yaklaşımlar sunamadığından çıkmaza girdi. Bu ortamda bilimi yeniden kurma girişimleri başladı. Deneysel betimleyici düzeyden kuramsal düzeye geçebilmek için matematikselleştirme, biçimselleştirme yöntemleri uygulanırken soyut ilişkilerin yapısı sorgulandı. Bütün bunların sonunda 19.y.y'da itibar görmüş olan gelişimci, evrimci düşünce yerini büyük ölçüde yapısalcılığa bıraktı.

Yapısalcılığın kesin bir tanımını yapmak gerçekten de çok zor. Zaten yapısalcılık kimi zaman akımın savunuculuğunu yapan bazı yazarların değişken ve birbirini tutmayan görüşleri, kimi zaman da okurun konuyu derinlemesine bilmemesinden kaynaklanan yanlış anlamalar nedeniyle genel-geçer bir tanıma sahip olamamıştır. Yine de yapısalcılığı anlatmaya geçmeden Robert Scholes'un bu akım için yaptığı tanımı ve Berke Vardar'ın "yapı" ve "iç inceleme" anlayışını vermek konuya hazırlık açısından iyi olacaktır. "Yapısalcılık -en geniş anlamda- gerçeği nesnelerle değil de nesneler arası ilişkilerde arama yoludur"(Scholes, 1974, s. 4).

"*Yapısalcılığın kilit taşı yapı kavramı, ana ilkesi ise iç inceleme kuralıdır. Yapı özerk bir bütündür: Değerini birbirinden alan, aynı anda bir arada bulunan eş zamanlı öğe ya da olguların ördüğü, türlü düzeylerde kurulan bağıntıların dokuduğu, belirlediği bir bütün. İç inceleme ilkesi, bütünün bu özelliklerinden doğan, uyulması zorunlu bir araştırma koşuludur"* (Vardar, 1974, s. 315).

Alıntılardan anlaşılacağı üzere, yapısalcı bakış açısına göre gerçeği kavrayabilmek için nesnelerle tek tek uğraşmak ve onları kendi içinde değerlendirmek tamamen yanlış bir yöntemdir. Bir yapının ya da yapıtın gerçekliği, onu oluşturan unsurların birbiriyle olan ilişkisi içinde gizlidir. Hiçbir unsurun kendi başına bir anlamı yoktur. Olgular, varlıklar beraberlerindeki olgu ve varlıklarla iletişimleri ölçüsünde anlamlıdırlar. Tek başlarına bir anlamları yoktur.

Budunbilim, psikanaliz, felsefe, matematik, fizik, kimya, ruhbilim, edebiyat, sinema ve hatta teoloji gibi geniş bir yelpazede uygulanabilirlik kazanmış olan yapısalcılığın uygulamacıları akımın kaynakları konusunda birleşirler, denilebilir. Bu kaynaklar Saussure, Rus Biçimciliği ve Prag Okulu'dur.

Yapısal Dilbilim, Rus Biçimciliği ve Prag Okulu

İsviçreli Ferdinand de Saussure (1857-1913) 1907-1911 yılları arasında Cenevre Üniversitesinde dilbilim dersleri vermiştir. Saussure öldükten sonra öğrencileri onun ders notlarını toparlayıp *Genel Dilbilim Dersleri* (1916) adlı kitabı yayımlatmışlardır. Dilin tarihsel bir boyutu olmasının dışında dizgesel bir boyutunun da olduğunu öne süren bu kitap yapısalcılığın temelini oluşturmuştur. "Saussure dili, tutarlı, düzenli, anlaşılabilecek ve açıklanabilecek kendi kendine bir

bütün oluşturabilen bir dizge olarak ele alır" (Yüksel, 1981, s. 9-10). Yapısalcılığın temel terimi olan "dizge" kelimesi bugün kullanılan "yapı" kelimesine karşılık gelmektedir.

Saussure'ün anlayışına göre dili oluşturan unsurlar kendi başlarına hiçbir şey ifade etmezler. Onlar ancak birbirleriyle iletişimi sonucu tanımlanabilirler. Dilin her öğesi her bağıntıda aynı nitelikleri göstermez. Bundan dolayı öğenin sabit bir varlığı yoktur. Aslında bir öğe her bağıntıda farklı bir öğedir. Ayşegül Yüksel, *Yapısalcılık ve Bir Uygulama* adlı kitabında sözü edilen bu bağıntıyı ikiye ayırıyor: Parçanın bütünle kurduğu bağıntı ve parçalar arasındaki bağıntılar (Yüksel,1981, s. 10).

Öğelerin birbirlerine yabancı oluşlarıyla dizgeleri kurdukları sistemi Saussure ikili karşıtlıklar şeklinde açıklamaya çalışmış. Bunlardan birisi dil-söz karşıtlığıdır.

"İnsanların bildirişmesini, düşündüklerini, duyduklarını başkasına iletmesini sağlayan yetiye Saussure dil yetisi (le langue) adını veriyor. Dil yetisi dilsel olguların aşağı yukarı tümünü kuşatan bir kavram. Dil yetisinin iki yönü var: Birincisi toplumsal yön, buna dil(langue) diyor Saussure. Bireysel olan ikinci yöne ise söz (la langue) adını veriyor" (Onat, 1973, s. 239).

Dil ve söz birbirlerine kenetlenmiş gibidirler. Dili oluşturan sözlerdir ve söz de ancak dilden alınabilir. Bu kavramların ilk oluşumlarına bakılacak olursa doğal olarak sözün dilden önce olduğu görülür. İlk insanlar arasındaki diyaloğun başlangıçta yalnız seslerle daha sonra da basit sözcüklerle sağlandığı düşünülebilir. İnsanların anlaşabilmeleri için bir varlığı aynı sessel bütünlerle nitelendiriyor olmaları gerekir. Toplumların gelişmesiyle bu bahsedilen iletişim de gelişmiştir ve dil oluşmuştur. İnsanlar anlaşabilmek için bu dilin kurallarına uymak zorundadırlar. Bu konuda yalnız anlamdaş olan ifadelerde seçme özgürlüğü söz konusudur. Bu özgürlük bireysel olan sözün herkeste farklı olabilmesi sonucunu doğurur. Bundan dolayı Saussure bu alanı inceleme konusu yapmak istemez, toplumsal olan dille ilgilenir.

Saussure'e göre olması gereken karşıtlıklardan biri de eşzamanlı-artzamanlı süreçlere yaklaşım ikilisidir. Eşzamanlı yaklaşım dilde aynı zamanda bir arada bulunan öğeler arasındaki ilişkilerin incelenmesidir. Artzamanlı yaklaşım ise dildeki herhangi bir öğenin belirli dönemlerdeki durumlarının incelenmesidir. Saussure bir sözcüğün, anlamını iletmek için tarihe ihtiyacı olmadığını düşünür. Bundan dolayı eşzamanlı araştırmalar yapılmasını önerir. Ona göre artzamanlı yaklaşım ancak dili değiştiren, geliştiren olayların akışını gösterir. Yapısal yöntemin buna ihtiyacı yoktur. Bu konuda söylenenler biraz basitleştirilerek şöyle anlatılabilir: Bir kütüphane ele alındığında tarihsel dilbilim bu kütüphanenin kaç yılında kurulduğunu, büyüklük sıralamasında kaçıncı olduğunu, kitapların edinilme süresini, kitaplar ve kütüphanenin geçmişten bugüne yaşadığı gelişim ve değişimi inceler. Bir yapısalcı için ise bunların hiçbir önemi yoktur. Yapısal dilbilim doğrudan kütüphanedeki kitapların birbirleriyle olan bağlantılarıyla ilgilenecektir; bunların birbirinden farklarını, nasıl sınıflandırıldıklarını, aynı alandaki kitapların dizilişini merak edecektir.

Saussure belirlediği karşıtlıklardan dizimsel-dizisel bağıntılar konusunda, dil dizgesi içinde iki ayrı bağıntıdan bahsetmektedir. Dizimsel ve çağrışımsal bağıntı.

"Dizim dayanağı uzam olan göstergeler birleşimidir. Eklemli dilde bir uzam çizgiseldir ve tek yönlüdür (söz zinciridir bu): iki öğe aynı anda söylenemez (geri çek, herkese karşı insan yaşamı): Burada, her öğe, değerini, kendinden önce gelen ve kendini izleyen öğelerle kurduğu karşıtlıktan alır. Söz zincirinde, aynı anda birarada bulunan (in praesentia) öğeler, birbirine gerçek anlamda bağlanmışlardır. Dizime uygulanan çözümleyici çalışma, bölümlemedir. Söylem (dizimsel düşlem)dışında aralarında ortak bir yan bulunan öğeler bellekte birbirlerini çağrıştırırlar ve böylece çeşitli çeşitli bağıntıların egemen olduğu öbekler oluştururlar" (Barthes, 1996, s. 53).

Saussure'ün kullandığı "çağrışımsal" sözcüğü yerine Hjelmslev "dizisel" sözcüğünü karşılayan "paradigmatique"i kullanmıştır. Bir dizgenin çözümlenmesi dizisel ve dizimsel bağıntıların belirlenmesi ile sağlanabilir.

Dizisel ve dizimsel bağıntıları daha iyi anlayabilmek için Barthes'ın bu sistemi "giyim-kuşam" diline nasıl uyguladığına bakılabilir. "Dizisel ekseni dil dizgesinde aynı söz birimi içinde yer alan birbiri yerine geçebilecek öğeler (şapka,bere, kasket, kukuleta), dizimsel ekseni ise öğelerin bir tümce oluşturacak biçimde yan yana dizilme (şapka- gömlek- pantolon- çizme) işlemi oluşturur"(Yüksel, 1981,s. 18).

Gösterilen/ gösteren, gösterge ilişkisine gelince; Saussure bu konuda "Göstergeyi bir gösterenin bir gösterilene bağlanmasından doğan bir bütün olarak gördüğümüzden şöyle de diyebiliriz: Dil göstergesi nedensizdir." diyor (Saussure, 1976, s. 61). Dilsel yapıların temel öğesinin gösterge olduğunu söyleyen Saussure, bu konuyu "ağaç" kelimesiyle anlatmaya çalışır. Algılamada "ağaç" sözcüğü işitildiği ya da görüldüğü zaman bir "gösteren", algılayan kişiye bir şeyler ifade ettiğinde de "gösterilen"dir. Bu iki aşamanın birleşimi ise göstergeyi oluşturur.

Saussure dilin, kavramları belirten bir göstergeler dizisi olduğunu, bundan dolayı başka bildirişim belgeleri ile karşılaştırılabileceğini söyler (yazı, sağır-dilsiz alfabesi v.b.). Bu fikirden yola çıkan Saussure, toplumsal ruhbilime, oradan da genel ruhbilime bağlanabilecek ve "göstergebilim" diye isimlendirilecek bir bilimin düşünülebileceğini belirtir. Dilbilimin, göstergebilimin sadece bir parçası olabileceğini söyleyen araştırmacı Saussure'den sonra göstergebilim alanı Eco, Peirce, Barthes, Guiraud gibi kişiler tarafından geliştirilmiştir.

Yapısalcılığın kaynaklarından bir diğeri, daha önce de belirtildiği gibi, Rus Biçimcileri'dir. 1915-1930 yılları arasında çalışmalarını yoğunlaştıran Rus Biçimcileri'ne bu ismi, uyguladıkları yöntemi küçümseyen kişiler vermiştir. Her ne kadar zaman ve yoğunlaştıkları olgular açısından Saussure'den uzak olsalar da düşünce sistemi bakımından ona yakın oldukları birçok nokta vardır. Biçimciler; toplumsal, simgeci bakış açısına, estetiğe, ruhbilimsel ölçütlere, felsefe çıkışlı estetik kuramlarına ve tarihsel kuramlara karşı çıkışları ile yeni bir ekol oluşturmuşlardır. Saussure'de olduğu gibi nesneler arası ilişkiler ekseninde yapıta yoğunlaşan özgül çalışmalar yapmışlardır. Eserleri; yazardan, okurdan, toplumsal ve tarihsel şartların etkilerinden sıyrılmış bir şekilde ele alan biçimciler, yazın yapıtının biçimsel yanını vurgulamalarıyla yapısalcılığa zemin hazırlamışlardır.

1926 yılında kurulan Prag dilbilim topluluğu Saussure'den etkilenmiştir. Dilin önemli bir dalı olan "sesbilim"i kuran Prag dilbilim topluluğu Mathesius, Havrenek, Trnka, Vachek; Tesniere, J.Vendryes, Benveniste ve Martinet gibi, bazıları daha sonradan büyük ün kazanacak kişilerden oluşmuştur. Rus biçimciliği Rusya'da sona erdikten sonra, buradaki biçimciler Çekoslovakya'ya gidip Prag okulunda fikirlerini genişletmeye devam etmişlerdir. Sesbilim'in kurucularından Troubetzkoy, biçimcilik ile Prag Okulu arasında köprü oluşturan Jacobson ve Karcevkij bunlardandır. Prag dilbilim çevresi II. Dünya Savaşı çıkana dek varlığını devam ettirmiştir. Savaşın çıkmasıyla birlikte Jacobson Amerika'ya yerleşmiş ve orada Fransız antropoloğu Claude Levi-Strauss ile tanışmıştır. Yapısalcılığın bu iki büyük isminin ilişkileri modern yapısalcılığın gelişmesinde çok önemli rol oynamıştır.

Jacobson yapısalcılığı şiir diline ilk uygulayan kişilerdendir. Daha çok sözlü sanatın sessel ve anlamsal özellikleriyle ilgilenen Jacobson'un getirdiği yenilik " 'şiirsel'in, dilin kendisiyle bilinçli bir ilişkiye girmesi sonucu oluştuğu düşüncesidir. Dilin şiirsel işleyişi göstergelerin hissedilebilirliğini artırır. Göstergeler sadece iletişim aracı olarak kullanılmak yerine, onların maddi niteliklerine dikkati çeker" (Eagleton, 1990, s. 121).

Jacobson'a göre, şiirselde gösterge ile göndergenin arasındaki ilişkinin bozulmasıyla işaret özgünleşir. İletişimde altı öğeden bahseder Jacobson: Konuşucu, dinleyici, ikisi arasındaki mesaj, mesajı anlaşılabilir kılan bir kod, bir bağlantı ya da fiziksel iletişim ortamı ve mesajın gönderme yaptığı "bağlam". Şiirsel işlevin baskın olduğu bağlantılarda, ilgi mesajın üzerinde yoğunlaşır. Böyle bir durumda en önemli unsur sözcüğün kendisidir.

Jacobson, yazının dizisel-dizimsel çizgiler üzerinde seçilen sözcüklerin birleştirilmesiyle oluşturulduğunu söyler. Toplumsal özelliği baskın bir "dil" olduğunu düşündüğü halk masallarını da inceleyen Jacobson, bu konuda Levi-Strauss'u da etkilemiştir.

İnsanı anlamak isteği ile yapısalcı çalışmalara girişen Levi- Strauss insan kafasının ortak bilinçdışını çözmeye çalışmıştır. Strauss'un inancına göre, insanların bütün işlevleri, sahip olunan temel düşünce yapısından kaynaklanır. Bunun dışına çıkabilmek imkânsızdır. Çalışmaların temelini Saussure'den alan Strauss, gösterge dizgelerini etnoloji, sosyal antropoloji ve sosyoloji bilimlerine uygulamaya çalışmıştır.

Gözlemlerle yapılan bir çalışma olan budunbetimleme (etnografi) ile topladığı materyallerle yeni bir senteze ulaşan, budunbilimin ayrı tutulması gerektiğini düşünen Strauss, bilimin temel amacının, değişim içinde değişmeden kalanı, karmaşa içinde birlik oluşturanı aramak olduğunu düşünür.

Tam bir yapısal yaklaşıma sahip olan Strauss, toplum olaylarını dilsel olaylar olarak yorumlarken, toplumsal olgulara göstergeler olarak bakmaktadır. Budunbilimin, dil bilimsel yöntemi benimsemekle bilimsel düzeye yükseleceğine inanan Levi- Strauss, yapısalcı yöntemi sadece bu alana değil akrabalık ilişkilerine ve mitoslara da uygulamıştır.

Yapısalcılığın edebiyat alanındaki uygulamalarına geçmeden önce akımın temel unsurlarını kısaca bir kez daha hatırlatmak yerinde olacaktır. Yapısalcı yöntemde ilk uygulanacak metot göstergeler dizisi olarak algılanan bütünden onu temsil edebilecek ve bütünün hem anlamını hem biçimini gösterebilecek dizgeyi çıkartmaktır. Diğerleri ise şunlardır:

"1. Yapısalcı yaklaşım, bütünün parçalarına olan mantıksal önceliğine ağırlık verir. Bütün ve parça, doğru olarak, ancak parçalar arasındaki ilişkiler bağlamında açıklanabilir. Bu da bütünün önce 'parçalara ayrılması', sınıflandırılması, üst ve alt birimler biçiminde sıralanması ve sonra da 'yeniden kurulması' yoluyla gerçekleşebilir.

2. Yapısalcılık, ortaya çıkarmayı amaçladığı yapıyı yüzeyde gözlemlenebilende (yüzeysel yapıda) değil, gözlemlenebilen gerçeğin gerisinde (derin yapıda) arar; tıpkı 'söz' düzeyinde ortaya çıkan bir gerçekliğin 'dil' düzeyindeki gerçekliğinin arandığı gibi. Ancak araştırmacının derin yapıya ulaşması için yüzeysel yapıdan yola çıkması zorunludur.

3. Yapısalcı yaklaşımda bütünü kuran birimler arasındaki temel bağlantıları 'ikili karşıtlıklar' adını verdiğimiz, anlamını birbirine benzemeyişlerinden alan öğeler oluşturur" (Yüksel, 1981, s.39).

Edebiyatta Yapısalcılık

1960'lı yıllara gelindiğinde yapısalcılığın Fransa'daki edebiyat sahasında hızlı bir gelişim kaydettiği gözlenir. Şiir türüne bakılacak olursa; şiirbilim, ana hatlarıyla dilbilimsel yöntemde uygulanan metotlarla oluşturulmuştur. Şiirsel araştırma, anlatım biçiminin kapalı söylem kesitlerinin bir alt bütününden yola çıkar. Görünürde dar bir bütün üzerinde çalışmakla birlikte, geniş ve karmaşık bir girişim olarak belirmektedir. Şiirbilim, nesnenin belirten ve belirtilen düzlemler arasında kurduğu özgül bağıntıyı ortaya çıkaracak yöntemler uygular. Şiirsel bildiride, şiirsel farklı birimler ortaya çıkar.

"Özellikleri şunlardır: a) (Kapanık bir metin içinde) Dizimsel ya da (birbiriyle karşılaştırılabilecek birçok metni birleştirmeyi sağlayan) dizisel yineleme ile tanınırlar; b) doğal söylemin söz dizimsel eklemlenmeler ile de, ölçü bilimsel eklemlenmeler ile de birlikte gitmez cümle çerçevelerini aşarak geniş söylem kesitleri oluştururlar; c) Yapısal birimlerdir, dolayısıyla en az iki terim arasında bir bağıntının varlığıyla nitelenirler"(Greimas, 1977, s. 93).

Anlatım ve içeriğin benzeştirilmiş dağılımları arasındaki yapısal denkleşim, sessel ve anlamsal kalıplar düzeyinde ortaya çıkar. Bu kalıplar anlatım ve içeriğin özünü gösterirler. Bahsedilen kalıplar, kimi zaman ayrılıklarıyla kimi zaman da birbirlerine yabancılıklarıyla dikkati çekerler. Şiirsel metni, bağlamsal amaçlı bir anlama sahip olan ve benzerlikler-karşıtlıklar dizilerinin yönlendirmesiyle oluşturulmuş bir yapı olarak gören Yuri Lotman, şiirsel metni bir "sistemler sistemi" olarak görür. Göstereni ritim ve ses kalıpları olan şiir, Lotman'a göre, göstergeler açısından zayıf olsa da diğer dil biçimlerinden daha kapsamlı mesajlarla yüklüdür. Şiirde önemli bir unsur olan anlam benzerliği, kelimeler arasındaki ses benzerlikleri ve şematik konuların gereği olarak oluşan ilişkilerle pekiştirilmelidir. Lotman'a göre "aslında edebiyat yapıtı sürekli olarak beklentiler üretir ve bozar, yapıt düzenli ile gelişi güzelin, normlar ile sapmaların, alışılmış kalıplar ile dramatik yabancılaştırmaların karmaşık bir işleyişidir" (Eagleton, 1990, s. 125).

Yapısalcılık sadece şiir alanında etkili olmadı, anlatı çalışmalarına da yeni bir görüntü kazandırdı. Algirdas Julien Greimas, Tzvetan Todorov, Gérard Genette, Claude Bremond ve Roland Barthes "anlatı bilimi"ni oluşturdular. Ayşegül Yüksel *Yapısalcılık ve Bir Uygulama* adlı kitabında, anlatı türlerine uygulanan yapısal çözümleme hakkında özet olarak şunları söylemektedir: Yapısal yazın eleştirisi ile uğraşan araştırmacılar destan, roman, öykü, halk masalı, söylen gibi türlerin genel özelliği olan anlatı söylemi üzerinde durmuşlardır. Yapısalcılar anlatıların oluşumlarıyla, tarihçeleriyle, yorumlarıyla ilgilenmezler. Onlar için önemli olan yapıtın yapısal düzeni, etkin öğelerin hangi anlatımsal dizim kurallarına uyduğu, nasıl bir bileşim çizelgesi gösterdiğidir. Çözümleme yapılırken olaylar, kişiler, öykü ve izlekler irdelenen konulardır. Yapısalcılara göre metin, içinde barındırdığı tümcelerin anlamından daha yoğun, karmaşık bir anlam taşımakla birlikte onlara göre şekil alır. Metinde her parçanın anlamı, genel anlamın bütünlüğünü bozmayacak şekilde ve ondan farklı olarak belirlenir. Anlatı metni anlamını dizimsel kurallar içinde ve dizisel karşıtlıkları hesaba katarak bulabilir. Çoğu metin birçok düzlemin birleşiminden meydana gelir. Ancak bu düzlemlerin yapılarının çözümlenmesiyle yorumlanabilir. Çözümlemede metin, okuma birimlerine ayrılmalıdır. "Kesitleme" adı verilen bu işlemde, ilk kural belirli bir anlam dağılımını göstermektir. Yapıtın genelinin anlamı, kesitleme sonucu oluşan gruplar arasındaki bağların eş zamanlı bir okuma yöntemiyle saptanması ve betimlenmesiyle dile getirilir (Yüksel, 1981, s. 46- 48).

Claude Levi-Strauss'un mitler üzerine yaptığı çalışmalar, anlatı analizinde öncü çalışmalardandır. Mitleri, dilbilim ilkelerine benzer bir biçimde inceler Strauss. Ona göre bu yapılar, temel temaların sürümleri şeklinde kurulmuşlardır ve hepsinin kökünde değiştirilemeyecek evrensel yapılar bulunur. Aslında mitlerin amacı herhangi bir masalı anlatmak değildir; evrensel olan zihinsel işlemleri incelemektir.

Rus Biçimcisi Vladimir Propp, Rus halk masallarını incelemiş ve masallardaki kişilerin değişmeyen yedi rol içinden çıkarıldığını öne sürmüştür. Bunlar saldırgan, bağışçı, yardımcı, prenses (aranılan kişi), gönderen, kahraman, düzmece kahraman rolleridir. Rus halk masallarının yapıları açısından tek çeşit olduğunu tespit eden Propp'un anlatıya yaklaşımı dizimsel, Levi-Strauss'unki diziseldir.

Propp'un yöntemini geliştirmeye çalışan Greimas, anlatının anlamını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Düşüncelerini *Semantique Structurale* ve *Du Sens* adlı yapıtlarında dile getiren Greimas'a göre sadece göstereni baz alarak gösterilenin bir tasnifini yapmak imkânsızdır. Greimas'ın

çalışmasının ilk aşamasını "ikili karşıtlıklar" ilkesi oluşturur. Ona göre temel "anlam" kavramları anlambirimler arasında görülen karşıtlıklar yoluyla meydana gelir. Temel anlambirimi, karşıtı ve olumsuzu ile olan ilişkisi içinde değerlendiren Greimas, bir kavramı iki ayrı eksen üzerinde ele alan ünlü "anlam dörtgeni"ni oluşturur. Örneğin "ışık" kavramı iki karşıt kavram içermektedir: Aydınlık/ karanlık. Bu karşıt kavramların her biri aynı zamanda birbirinin karşıtı olan olumsuzunu da getirmektedir: Aydınlık olmayan/ karanlık olmayan. Bu karşıtlık ya da olumsuzluk ilişkisi, anlatının yüzeysel düzeyinde kişiler ya da kişilerle nesneler arasında kopma/bağlanma, ayrılma/birleşme, çatışma/uzlaşma gibi temel eylemler biçiminde yansır (Yüksel, 1981, s. 52-54).

Tzvetan Todorov, Boccaacio'nun *Decameron* adlı eserindeki hikâyelerini dilbilgisel bir biçimde çözümlemeye çalışmıştır. Decameron, birimlerin farklı biçimlerde birleştirilmesiyle oluşturulan uzun bir cümle olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Todorov'un asıl amacı, içinden sayısız hikâyelerin çıkarılabileceği bir model kurmaktır. Modelin kurallarını, olayların ve kişilerin mantığında gören Todorov, bunları gramer kategorileri ile birleştirmeye çalışmıştır. Bu nedenle de çalışmalarının hedefi bir "anlatı grameri" kurmaktır. İncelemelerinin sonuçlarına göre anlatı birimlerinde, işlev bakımından, kelime grupları(modus), tarz ve cümle çeşitlerinde çarpıcı benzerlikler vardır:

a. Bir anlatının bütün episodlarında iki çeşit kelime grubu vardır: sıfat ve fiil. "Anlatı sıfatları" ve "anlatı fiillerinden" söz eden Todorov bunları şöyle tanımlar: Anlatı sıfatları bir durumu betimler, anlatı fiilleri ise bir durumdan ötekine geçişi betimler.

b. Cümleler irade, istek bildiren kip ve hipotez kipinde olabilir.

c. Cümle düşleminin dışına çıkıldığında incelenecek anlatı "sequenz"leri (cümleyi izleyen sentaks birimleri) de kategorilere ayrılabilir. Todorov cümleler arasında 1. "ya-ya", 2. "ve-veya", 3. "ve-ve" ilişkilerini tespit eder (Aytaç,1999, s. 105).

Gerard Genette, Rus Biçimcilerinin yaptığı fabula-syuzhet ayrımından yola çıkmakta ve bir anlatı metnini çözümlemek için üç düzlemden bahsetmektedir. Bunlar, metinde yer alan bir olay ya da olaylar dizisi olan "söylem" (discourse), bu olaylar serisinin gerçekte meydana gelmiş olması gereken sıraya göre dizilmiş hali olan öykü(historie) ve "anlatım edinimi"(naration)dır. Genette, en çok öykü ile söylem arasındaki bağıntının üzerinde durur; çünkü yazarın hammadde olan öyküyü nasıl söyleme dönüştürdüğü bu bağlantı incelenerek saptanabilir. Olaylar söz konusu olduğunda, öykü üç yoldan değişime uğrayabilir. Düzen, süre, frekans. Düzen, söylemde yazarın, olayların zaman dizimini nasıl ayarladığı ile ilgilidir. Süre, öykü süresi ile anlatı süresi arasındaki bağıntıyı verir. Frekans ise öykü ile söylem arasında, olayların anlatım sayısı açısından farklılıkları, denklikleri tespit eder (Moran,1999,s. 196-197).

Yapıtı çözümleme yönteminin "eleştiri" olduğunu düşünen Barthes, eleştirinin de edebiyatın kendisi gibi yapısalcı bir etkinlik olduğunu söyler. İşlevsel bir oluşum olan edebi yapıt, kendisinin nasıl belirleneceğini tespit eder. Eleştirici, yapıtın iletimini değil, dizgesini yeniden kurmakla yükümlüdür. Edebiyat metninin çözümlenişinde içerik, biçim yoluyla anlaşılır. Buna rağmen Barthes göstergelerin, yazarın ve okurun kültürel birikimine göre biçimleneceğini de belirtir. Barthes'a göre eleştirinin doğruyu arayışına, yapısalcı eleştiri karşı çıkar. Ona göre eleştirinin nesnesi çok farklıdır. O dünya ile uğraşmaz, başkalarının yarattığı dilsel anlatım biçimleriyle uğraşır; yorumun yorumudur, birincil dile uygulanmış bir ikincil dil ya da ötedildir (Birkiye, 1984, s. 155-56). Barthes'ın anlatı türündeki en ünlü uygulamalarından biri olan, Balzac'ın *Sarrasine* adlı uzun öyküsü üzerine yazdığı *S/Z* adlı çözümlemesi, iç içe girmiş kuramsal açıklamalar ve saptamalar içerir.

Konunun en başında da belirtildiği gibi yapısalcılık, her yapısalcı için aynı şeyi ifade etmez. Her uygulamacının yapısalcılığı farklıdır denilse abartılmış olmaz herhalde. Bununla birlikte şunu

da söylemeden geçmemek gerekir ki; yapısalcılığı budun bilime uygulayan Levi-Strauss, psikanalize uygulayan Jacques Lacan, bilgi ve kültüre uygulayan Michel Foucault ve edebiyat eleştirisine uygulayan Roland Barthes'ın çalışmaları dilbilim uzmanı Ferdinand de Saussure'den esinlenmeleriyle başlamıştır.

Yapısalcılığa Getirilen Eleştiriler

Ortaya çıktığı dönemde geniş yankılar uyandıran akım, aynı zamanda yoğun eleştirilere de maruz kalmıştır. Kimi eleştirmenler akımı, ortaya çıktığı dönemdeki siyasî ve ideolojik ortamları temel alarak, tam olarak görünmeyen arka planı açısından değerlendirmiştir.

Akımın ilk etkileri görülmeye başlandığında, felsefe alanında bir buhran söz konusuydu. O sıralar varoluşçuluk düşüncesi önemini henüz kaybetmişti ki Fransa'da yapısalcılık kök salmaya başladı. Bazı eleştirmenler yapısalcılığın geç-burjuva ideolojisinin özelliklerini taşıdığını öne sürmüştür. Bu görüşe göre burjuvazi girdiği karışıklıktan kurtulabilmek için tarihselciliğe karşı çıkmakta ve değişmezlik ilkesine sırtını dayamaktadır. Onlara göre değişim, yapısal çelişkiyi ortaya çıkaracağından kaçınılması gereken bir durumdur. Bu düşünceden dolayı yapısalcılar toplumu bir yapı haline getirmeye çalışmışlardır. Aslında yapısalcılar, değişmeye ve tarihselciliğe tamamen karşı olmadıklarını, bu kavramları farklı bir şekilde ele aldıklarını söylerler; ancak onların yaptıkları işe bakıldığında bu konuda olgucularla örtüştükleri görülür. Yapısalcılar, nesnelliği özneden tamamen ayırarak olaylara bakarlar. Bu konudaki bilgilerin netleştirilmesinde ciddi anlamda yardımcı olan *Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru* adlı kitapta yer alan Aziz Çalışlar'ın "Yapısalcılık: Status quo İdeolojisi"başlıklı makalesinde şunlar da söylenmektedir:

"Böylece bir yanda antihumanizm, öznelsizlik, bağlanmama, bilinçsiz işlevsellik ve 'zihniyetten soyma' (zihniyetsizleştirme), öte yandan status quo'nun korunması doğrultusunda 'ideolojik boyunduruk' ve 'bilimsel söylencesi'sonunda yapısalcılık (Garaudy'nin de zamanında haklı olarak belirttiği gibi) bizlere geç kapitalist modern toplumlarda 'insanın ölümünü' haber vermektedir. Bir başka deyişle, status quo'nun korunması pahasına 'insanın ölümü'! (Çalışlar, 1984, s. 46)".

Yine adı geçen kitapta Georg Klaus "Yapısalcılık" başlıklı yazısında şu noktalara değinmektedir: Yapısalcılık yaşam felsefesi ve olguculuğa yakınlık teşkil eder. Dayandığı temel ilkeler, akımı diyalektik ile karşı karşıya getirmiştir. Yapısalcılığın yaşam felsefesi "sonsuz yinelenme" ilkesinin yanısıra, anti hümanist ve tarihe şiddetle karşı çıkan Niezsche ile benzerlik gösterir. Niezsche, tarihsel-toplumsal öznenin yerine tarih üstü öznelciliği koymuştur. Yapı, işlev, biçim kavramlarının temeline bakıldığında Yeni Kantçılık, Cassier'in "simgesel biçimsel felsefesi" ve Husserl'in fenomenolojisi ile karşılaşılır. Fenomenoloji, insanın "doğal" öznelliği yerine "aşkın öznelciliğe" yönelir. Yapısalcılık ilk başlarda, çok kuvvetli bir şekilde düşün dünyasına girmekle birlikte, daha sonradan bu hızını kaybetmiştir. Akımın temsilcileri bile görüşlerinde çelişkiler göstermeye başlamışlardır. Levi-Strauss, yapısalcılığın felsefî karakterlerinden kuşku duymuştur. Buna karşılık Foucault, Derrida ve Althusser de kendi felsefelerinin yapısalcı karakterlerinden emin değillerdir (Klaus, 1984, s. 129-47).

İlk bakışta yapısalcılığı temsil eden aydınların görüşleri çok mantıklı geliyor olsa da, aslında akımın temellerinin çok da sağlam olmadığı görülüyor. Dönemin bir panoraması yapıldığında ideoloji karşıtı bir tavır sergileyen yapısalcıların neredeyse bu karşıtlığı ideoloji haline getirdikleri söylenebilir. Nitekim akımın önde gelen temsilcilerinden Levi-Strauss'un, akımın 1968'den sonra geçip giden bir moda olduğunu düşünüyor olması, yapısalcılığın ne kadar ciddiye alınabileceği konusunda bir fikir veriyor.

Yapısalcılığa getirilen bir başka eleştiri, akımın tarih bilimine yaklaşımıdır. Akım, eşzamanlılık ilkesi gereği nesneyi bir anlık durumlarda incelemeye çalışarak tarihsel maddeciliği reddetmiştir. Tarihsel yöntemin yetersizliğini sık sık vurgulayan yapısalcılar, "nesnenin tarihinin varlığıyla özdeşleşmediğini, örtüşmediğini" ispatladıklarını ileri sürmüşlerdir (Yücel, 1977, s. 40).

Yapısalcıların her zaman tarihsel değişim sorunu karşısında tökezledikleri görülür. Charles Parain'in "Yapısalcılığın Tarihe Bakışındaki Sakatlık" adlı yazısındaki görüşlerini özetlenecek olursa; yapısalcılara her zaman olup bitenlerin bir tek yanına baktıkları, tarihi bilmezlikten geldikleri ve onda yanılsamadan başka bir şey görmedikleri eleştirisi yöneltilir. Levi Strauss, yapısal diyalektiğin tarihsel gerekirciliğe ters düşmediğini, aslında onu zorunlu kıldığını ve ona yeni bir araç kazandırdığını söyler. Diğer yandan, tarihin kıyasıya bir eleştirisini yapar ve onun nesnellik olasılığını bile yadsır. Tarihsel olgunun seçimi ve kurulması, tarihçi tarafından soyutlama yoluyla yapılacaktır. Sonsuza dek süren bir geriye gidişin tehdidindeymiş gibi kesip biçecektir. Yoksa bütünsel bir tarih onları kargaşa karşısında bırakabilir. Strauss'un bu düşüncelerinden tarih karşısında bir hayli bocaladığı anlaşılıyor. Hâlbuki bir budunbilimci, tarih anlayışıyla dolu olmalıdır. Yani, yapı ile süreci birbirinden ayırmalıdır. Eşsüremli bir çözümleme, artsüremli yandan ayrılamaz. Bunun tersi de olamaz (Parain, 1984, s. 102-29).

Eleştirmenlere hak vermemek imkânsız. Gerçekliği dilin ürünü olarak gören yapısalcılık, edebiyat anlayışını sarsmıştır. Dünya, gösterge sistemlerinden ibaret görülmüş ve birey bir kenara itilmiştir. Matematik ve fizik gibi bilimler için uygulanabilecek yöntemler edebî eserlere uyarlanmaya çalışılmıştır. Mekanik olma konusunda "bu kadar da olmaz!" dedirten yapısalcı yöntem eserleri gereksiz bir şekilde parçalara bölmekten ileri gidememiştir. Edebiyatın "gizemli olma" özelliğini ortadan kaldıran yapısalcılar, insanların en özel yaşantılarının bile yapının etkisinde olduğunu düşünmek gibi bir yanılgıya da düşmüşlerdir.

Modern toplumu bir kalıba sokmaya çalışan akım, bütün insanları olaylara aynı perspektiften bakar hale getirmeyi hedeflemiştir. Anlamın dile endeksli olması ve bundan ibaretmiş gibi gösterilmesi, yaşamı basite indirgemekten başka bir şey değildir. Öyle ifadeler vardır ki, algılayan kişinin zihninde kesin bir anlama ulaşmaz ya da farklı iki kişide birçok dış sebepten dolayı, birbirine tamamen zıt uyarımlar oluşturabilir. Edebi eserlerde kelimelerin anlattıklarının dışında örtük bir anlam da mevcut olabilir; ancak bu örtük anlam, mekanik düşünceli yapısalcıların düşey dizgi dedikleri şematik anlayışın örtüklüğü değildir. Öznel olma özgürlüğünün olamayacağını düşünen yapısalcılar; yapıtın ele aldığı gerçekleri, onu üreten koşulları, okurları hiçe sayar, somut öznelerin yerine adsız bir öznelcilik getirir. Okurdan (çok anlamsız bir şekilde), metinleri kurallara uyarak okumaları istenir. Natalya Avtonomova, akımın dil bilimsel yöntemi üzerine şunları söylemektedir:

"Bilincin dilbilimsel izdüşümü içinde çözümlenmesi, yapısalcıların keşfettiği, bunları incelemenin özel bir yoludur. Ancak bu nesnellik eğilimi, mantıksal yetkinliğe ulaştırılamamaktadır. İlkin bilincin ve kültürün çözümlenmesinde dil ve dil benzeri dizgeler öznelliğin karşısında yapısalcıların olmasını istedikleri denli güvenilir yöntem bilimsel silahlar değillerdir. İkincisi, dil dizgelerinin kendileri de yeterince nesnel bir yorumdan geçirilmemiştir. Onları üreten toplumsal etkileşmelerin geniş tümleşik bağlamı içinde değil de, bir yerde kapalı varlıklar olarak incelenmişlerdir" (Aytonomova, 1985, s. 77-102).

Yapısalcılığın dile bakış açısına getirilen eleştiriler sayısızdır. Yapısalcılığı, Markçı yöntem bilimini "yenilemeye" çalışmanın bir yolu olarak gören Mihail Krapçenko "Yazında Dizgesel Çözümleme" adlı yazısında şunlardan bahsetmektedir: Yapısalcılar yeterli bir neden olmadan, yapıtı oluşturan öğelerden birini diğer öğelerle olan reel bağlantıları incelemeden ayırırlar ve ona evrensel bir anlam yüklerler. Yapıtı bütün içinde incelemek yerine yapıtın bir ya da iki bileşenini inceleyen yapısalcılar daha fazlasına gerek duymazlar. Bununla birlikte sanat yapıtlarında tonların düzenine,

duygusal izdüşümlerine, duygusal dışavurumlara değinilmemiş, bunların da bir dizgesi olabileceği her zaman unutulmuştur (Krapçenko, 1985, s. 107-32).

Yapısalcılar, dilbilimsel yöntemleri edebiyata uygulayarak edebî yapıtın sadece göstergeler dizgesinden ibaret olduğunu kanıksamışlardır. Yapıtlardaki zenginliğe ve onların verdikleri zevke önem vermeyen akım üyeleri, tarih hakkındaki katı düşünceleri yüzünden bir eserin yazıldığı dönemin tarihî olaylarından etkilenebileceğini, dönemin koşullarının eser üzerinde etkili olabileceğini göz ardı etmişlerdir. Her şeyden öte yapısalcılar, yapıtı oluşturan yazar/şairin hayatını, duygularını, yaşadığı dönemi, edebiyat anlayışını bir kenara itmiştir. Oysaki bir yapıt değerlendirilirken öncelikle yapıtın kim tarafından, hangi tarihte kaleme alındığı tespit edilir; çünkü okur o yapıtta okuyacaklarını dönemine ve yazarına göre anlamlandıracaktır. Yapıtta kullanılan her sözcüğün, her cümlenin içinde yazıldığı tarih ve yazar/şair vardır. Orada kullanılan sözcükler, söz konusu dönemde yazıldığı için ve söz konusu kişi tarafından yazıldığı için oradadırlar. Elbette ki edebî eserler okunurken öncelik edebî hazza verilir; ancak çözümlemesi yapılırken ilk başvuru kaynakları tarih ve eser sahibi olur. Akabinde eser belirli bir sistem, kuram çerçevesine değerlendirilir. Yapısalcılık yazar/şair ve tarihi, çözümleme dışında tutarak eseri havada asılı bırakmaktan öteye gidememektedir. Yapısalcılığın kurduğu nesneler arası ilişkiler, dizgeler, paradigmalar zaten okuma esnasında insan zihninde hızla dosyalanıp algı biçiminde açığa çıkan ve anlama kavuşan unsurlardır.

Dilbilimin en önemli eleştirmenlerinden Mihail Bakhtin, dilin yalnızca toplumsal çıkarların yansıması olarak algılanamayacağı düşüncesine saygı göstermekle birlikte belirli toplumsal ilişkilerle sınırlı olmayan bir dilin bulunmadığını, bunula birlikte toplumsal ilişkilerin daha geniş politik, ideolojik, ekonomik sistemlerin bir bölümü olduğunu belirtir. Bakhtin gibi anti-yapısalcıların görüşleri az da olsa, Anglo Saxon dil felsefesi akımını etkilemiştir (Eagleton, 1990, s. 138-40).

Yapısalcılığa Derrida'nın getirdiği eleştiri yeni bir eleştiri yönteminin doğmasına sebep olmuştur: Deconstruction. Bu yöntemin yapısalcılıktan farklı olan yanları şunlardır: Derrida'nın felsefesinin temelini oluşturan unsurlardan biri olan differance, metinde anlamı dolduran "yapı" kavramına zıt bir şeydir. Differance, metinde anlamın ertelendiğini ya da geriye alındığını göstermektedir. Derrida dilin kendisinin bir tür genelleştirilmiş yazı olduğunu söyler. Bu yüzden yazının üstünlüğü ya da sözün yazıya bağımlılığı söz konusu değildir. Dolayısıyla bir yazımerkezlikten değil ancak bir yazıbiliminden söz etmek mümkündür. Deconstruction, yazınsal metinle eleştiri metni arasındaki ayrımı da (eleştiriyi yazınsal metne bağımlı kılan sözmerkezciliği de) yadsır (Yavuz, 1987, s. 44-45).

Sonuç

Yapısalcılık yirminci yüzyılın en çok konuşulan kuramlarından biri olmuştur. Felsefeden matematiğe, psikolojiden budunbilime, edebiyattan fiziğe birçok alanda uygulanabilirlik kazanan ve bir dönem sıkça başvurulmuş bir düşünme yöntemi olan yapısalcılık ve uzantıları bugün bile adından sıkça söz ettirmektedir.

Bu yazıda yapısalcılığın nasıl bir bakış açısına sahip olduğu, gelişimi, tarihçesi, edebî metinlere-dile yaklaşımı ve yöntembilimsel sorunları ortaya konmaya çalışıldı. Görüldüğü üzere yapısalcılığın genel olarak ideolojik yanı, tarihe bakış açısı, dilbilimsel yöntemleri kullanış tarzı, eserlere yaklaşımı, insana verdiği değer konuları şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır. Akımı biraz tanıdıktan sonra bu eleştirilere hak vermemek imkânsızdır. Akımın savunucuları da bu iddialara kuvvetli bir yanıt bulamamışlardır. Her ne kadar yapısalcılık, metni keyfi eleştirilerden uzaklaştırmış, çalışmalara yöntemsel özellikler getirmişse de, diğer tutarsızlıklarıyla uygulanabilirlik kazandığı alanlarda çokça tartışılmıştır.

Kuramlar metodolojik düşünme kanallarıdır ve belirli bir sistem çerçevesinde düşünmeyi sağlarlar. Böylece gelişi güzel değerlendirmeler, yerini sistemli bakış açılarına bırakır; ancak bir konuyu sistemli bir şekilde ele alırken yapısalcılıkta olduğu gibi onu tarihî platformundan, dönemsel şartlarından, öznesinden koparark anlamlandırmaya çalışmak ne kadar doğru olur? Bir metni tarihsel ve biyografik zeminden yoksun bir şekilde incelemek asıl anlamı ıskalamaktan öteye geçemez. Yapısalcılık bu yönüyle tek başına bir kuram olarak değil, tamamlayıcı bir düşünme biçimi olarak görülmeli ve bu şekilde değerlendirilmelidir. Aksi takdirde yalnızca yapısalcılık kuramıyla irdelenecek bir "Sis" şiiri ne kadar anlaşılabilir, bir "Huzur" romanı ne kadar çözümlenebilir? Öte yandan estetik kaygılarla haz alma, ruhu yüceltme istekleri üzerine inşa edilen edebî bir metin yapısalcı yöntemle değerlendirildiğinde eserin sanatsal aurası bir kenara itilmiş olmaktadır. Metni, metni oluşturan sözcüklerin sahip oldukları anlamlar ile değil de yalnızca sözcüklerin o anda birbirleriyle kurdukları bağlantı üzerinden anlamaya çalışan yapısalcılar deyim yerindeyse tüm sözcükleri edatlaştırmakta ve çok önemsediklerini söyledikleri "dil"in içini boşaltmaktadırlar.

KAYNAKÇA

Avtonomova, Natalia (1985). Fransız Yapısalcılığı: Yöntembilimsel Birkaç Not. *Yapısalcılık Üstüne.* Haz. Oğuz Özügül, (13-40). İstanbul: De Yayınları.

Aytaç, Gürsel (1999). *Genel Edebiyat Bilimi.* İstanbul: Papirüs Yayınları.

Barthes, Roland (1996). *Göstergebilimsel Serüven*. Çev. Mehmet Rıfat ve Sema Rıfat. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Birkiye, Atilla (Haz.), (1984). *Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru*. İstanbul: Varlık Yayınları.

Çalışlar, Aziz (1984). Yapısalcılık: Status Quo İdeolojisi. *Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru*. Haz. Atilla Birkiye, (37-58). İstanbul: Varlık Yayınları.

Eagleton, Terry (1990). *Edebiyat Kuramı*. Çev. Esen Tarım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Greimas, Julien (1977). Yapısal Dilbilim ve Şiirbilim. Çev. Tahsin Yücel. *Birikim* 5. 28-29 (Haziran-Temmuz): 93-98.

Klaus, Georg (1984). Yapısalcılık. *Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru*. Haz. Atilla Birkiye, (129-147). İstanbul: Varlık Yayınları.

Krapçenko, Mihail (1985). Estetiksel İmin Özü. *Yapısalcılık Üstüne*. Haz. Oğuz Özügül, (135-174). İstanbul: De Yayınları.

Moran, Berna (1999). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Onat, Adnan (1973). Yapısalcılık. *Türk Dili Dergisi*, 262, s. 243-260.

Parain, Charles (1984). Yapısalcılığın Tarihe Bakışındaki Sakatlık. *Yapısalcılığın Eleştirisine Doğru*. Haz. Atilla Birkiye, (102-129). İstanbul Varlık Yayınları.

Saussure, Ferdinand de (1976). *Genel Dilbilim Dersleri*. Çev. Berke Vardar. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Scholes, Robert (1974). *Structuralizm in Literature (4).* New Haven: Yale Üniv. Press.

Vardar, Berke (1974). Yapısal Eleştiride Yeni Atılım. *Güney –Doğu Avrupa Araştırma Dergisi*, 2-3,s.315-324.

Yavuz, Hilmi (1987). Deconstruction ve Derrida Üzerine Notlar (42-47). *Felsefe Üzerine*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Yücel, Tahsin (1977). Yapısalcılık. *Birikim* 5, 28-29, s. 30-43.

Yüksel, Ayşegül (1981). Yapısalcılık ve Bir Uygulama. İstanbul: Yazko.